

ЗМІСТ І ПРОГРАМА ЕКСПЕРТНОГО ОЦІНЮВАННЯ РОЛІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті визначено методiku проведення експертного оцінювання ролі та факторів неформальної освіти у фаховій підготовці майбутніх соціальних педагогів; охарактеризовано теоретичні передумови застосування методу експертного оцінювання; описано його функції та технологізовані компоненти структури. Розкрито зміст і методи формування вибіркової сукупності експертів; наведено результати проектування анкети експертного оцінювання ролі неформальної освіти у професійному зростанні майбутніх фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: експертне оцінювання, неформальна освіта, фахова підготовка, майбутні соціальні педагоги.

Постановка проблеми дослідження. Ефективність системи формальної та неформальної фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів визначається значною кількістю зовнішніх умов та внутрішніх факторів сучасного освітнього середовища. Їх визначення та наступне врахування дозволить оптимізувати використання ресурсів у процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери та змодельовати ефективні форми та методи означеного процесу. Інструментом, що дозволяє з достатнім рівнем релевантності та надійності оцінити вплив значної кількості соціальних, психологічних, педагогічних умов і, відповідно, виділити найбільш значущі фактори в проблемі дослідження, є експертне оцінювання. Саме експертне оцінювання ролі неформальної освіти у фаховій підготовці майбутніх соціальних педагогів дозволить забезпечити точність емпіричних результатів внаслідок обґрунтованості наукового та математичного базисів його застосування.

Актуальність дослідження визначається потребами інтеграції досвіду фахівців у сфері професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та практиків організації суспільно-значущої неформальної освіти різних категорій молоді; статистичного доведення значущості ролі неформальної освіти в освітньому середовищі ВНЗ; оцінки факторів і умов впливу на ефективність професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями полягає у необхідності розробки теоретично обґрунтованого методичного інструментарію дослідження ефективності процесу неформальної освіти у фаховій підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі у вітчизняній науковій думці представлено роботи з методології і методики організації та проведення експертних оцінювань (І. Артим, О. Боднар, В. Новосад, Р. Селівестров та ін.), а також дослідження статистичної надійності застосування експертного оцінювання для формування релевантних наукових висновків (О. Орлов, Х. Таха, В. Циганок та ін.). Опрацювання означених робіт свідчить про розробленість загальної методики організації експертного оцінювання. Водночас, можна виділити невирішені раніше частини загальної проблеми організації експертного оцінювання: відсутність розробки та апробації конкретного методичного інструментарію у сфері вищої освіти загалом та підготовки майбутніх соціальних педагогів зокрема; недостатність емпіричної дослідженості й обґрунтованості умов і факторів застосування неформальної освіти у соціальній сфері.

Новизна представлених у дослідженні результатів наукової роботи полягає в обґрунтуванні, розробці та апробації методичного інструментарію експертного оцінювання ролі неформальної освіти у фаховій підготовці майбутніх соціальних педагогів. **Методологічне або загальнонаукове значення.** Результати представленого у статті дослідження дозволяють реалізувати діяльнісний підхід до вирішення проблеми фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів із урахуванням експертного досвіду організації неформальної освіти. Використання експертного оцінювання є важливою умовою розвитку соціальної педагогіки як емпіричної сфери наукового пізнання.

Викладення основного матеріалу. У науковій думці для позначення емпіричних досліджень, побудованих на результатах опитувань експертів, послуговуються різними термінами, які не є взаємовиключними та не мають чітко окреслених необхідних і достатніх умов для їх відмежування, тому використовуються як синонімічні. До них належать: експертне оцінювання, експертне опитування, експертна оцінка, експертиза, експертний метод, експертне прогнозування.

За загальним визначенням, експертне оцінювання виступає особливим методом опитування, де джерелом інформації виступають оцінки предмету дослідження експертами (компетентними особами), що мають глибокі знання та досвід у площині відповідних наукових інтересів. Тобто, методи експертних оцінок – методи організації діяльності з фахівцями (експертами) та відповідної якісної/кількісної обробки

їх суджень [1].

Методологічні передумови використання експертного опитування полягають у його використанні при проведенні пілотажних досліджень, що лежать в основі уточнення гіпотез і завдань наукових розробок, обґрунтуванні факторів і умов впливу на предмет пізнання, а також виробленні прогнозів його подальшого розвитку. Відповідно, основними функціями експертного опитування є: діагностична, прогностична, планувальна, проектувальна, соціологічна, інформаційна, мотиваційна, оптимізаційна. До умов виконання перерахованих функцій відносимо: використання науково обґрунтованих методів експертного оцінювання; порівняння споріднених характеристик об'єкту дослідження; кваліфікованість експертної групи.

За конкретизованим визначенням, експертиза – це якісне та/або кількісне оцінювання характеристик об'єкту пізнання групою компетентних фахівців (експертів) з метою прийняття обґрунтованих рішень щодо проблеми дослідження [2]. Технологізовані компоненти структури експертного оцінювання, запропоновані О. Боднар [3] та описані В. П. Новосад і Р. Г. Селіверстовим з позицій системного та діяльнісного підходів [2: 8–9], передбачають реалізацію наступних етапів: 1) змістовного, що зумовлює вибір методики оцінювання з урахуванням концепції дослідження та її науково-методичного підґрунтя; 2) структурного, який спрямований на вибір об'єкту, предмету, суб'єктів та цілей експертного оцінювання; 3) діагностичного, що відображає процес формування вибірки експертного оцінювання; 4) інструментального, спрямованого на розробку інструментарію та процедур оцінювання; 5) діяльнісного, який відображає власне процес експертної оцінки; 6) результативного, що резюмує отримані результати застосування методу експертних оцінок. Відповідно, нами було сформовано програму експертного оцінювання пріоритетів розвитку неформальної освіти у площині професійної підготовки фахівців соціальної сфери.

Процес формування вибіркової сукупності експертного оцінювання здійснюється за методом снігової кулі, коли фахівці, що реалізують неформальну освіту майбутніх соціальних педагогів і, відповідно, мають значний досвід у досліджуваній проблемі, називають 5-10 найкомпетентніших у цій сфері фахівців [1]. При цьому до експертів висуваються вимоги, розроблені Всеукраїнською експертною мережею, найбільш об'єктивні з яких, на нашу думку, були визначені як критерії рівня компетентності: досвід роботи; визнання колег; наукова діяльність. Методика оцінки рівня компетентності експерта (P_k),

відповідно, передбачає розрахунок за формулою: $P_k = \frac{C_i}{C_{\max}}$, де C_i – сума балів за виділеними критеріями

на основі самооцінки експерта; C_{\max} – максимально можлива сума балів за критеріями (див. табл. 1.).

Таблиця 1.

Оцінювання компетентності експертів у проблемі організації неформальної освіти майбутніх фахівців соціальної сфери

Критерій	Шкала оцінювання	Самооцінка експертів			
		1	2	...	n
Досвід роботи у сфері неформальної освіти	До 5 років – 1 5-10 років – 2 10-15 років – 3 Більше 15 років – 4				
Досвід роботи у сфері професійної підготовки майбутніх фахівців	До 5 років – 1 5-10 років – 2 10-15 років – 3 Більше 15 років – 4				
Характер взаємодії з колегами	Самостійна діяльність – 1 Участь у громадських рухах та об'єднаннях – 2 Створення та управління громадськими рухами – 3 Приналежність до професійного колективу неформальної освіти – 4				
Наукова діяльність	Періодичні фахові публікації – 1 Систематичні фахові публікації – 2 Наявність наукового ступеня кандидата наук – 3 Наявність наукового ступеня доктора наук – 4				
Розрахункова частина					
$C_{\max} = 16$					

C_i (i – порядковий номер експерта від 1 до n)				
$P_k = \frac{C_i}{C_{\max}}$				

Діапазон допустимих значень P_k визначається нами у межах від 0,5 до 1. Прогнозована кількість експертів – від 10 (нижня межа, обумовлюється результатами аналізу досвіду організації експертиз [4]) до 100 (верхня межа, зумовлюється складністю обробки й узагальнення результатів оцінювання).

Форма експертного оцінювання – індивідуальне анкетування, метод – попарних порівнянь. Обґрунтовано вибір форми і методу дослідження. Індивідуальне анкетування дозволяє відносно просто за обмеженості ресурсів одержати думку кожного експерта – тобто розширити географічні та людські ресурси дослідно-експериментальної роботи; експертне визначення суттєвих критеріїв подальшої експериментальної роботи з урахуванням предмету експертизи. Серед ризиків його застосування дослідники відзначають неправильне тлумачення змісту запитань і невмотивованість експертів до якісної обробки матеріалу [2; 5].

Для зменшення впливу зазначених ризиків розроблена автором Анкета експертного оцінювання ролі неформальної освіти у професійному зростанні майбутніх фахівців соціальної сфери містить 5 блоків з різними типами запитань і, відповідно, різними методами експертної оцінки. Крім того, до участі в експертному опитуванні залучатимуться лише експерти, які зацікавлені у наданні вірогідної інформації внаслідок активної громадянської та наукової позиції. Проаналізуємо спроектовані нами блоки анкети.

Блок I – "Об'єктивні дані про експерта", містить закриті багатовибірні питання, необхідні для оцінки рівня кваліфікації експерта відповідно до представленої вище по тексту таблиці. *Блок II* – "Значення неформальної освіти у професійному становленні експертів" складається із запитань закрито-відкритого типу і спрямований на визначення ролі та місця неформальної освіти в житті експерта, тобто виявлення ступеню розуміння ним змісту неформальної освіти як особливої форми фахового навчання та соціального виховання. *Блок III* – "Оцінювання ефективності форм неформальної освіти" і *блок IV* – "Оцінювання факторів ефективності неформальної освіти" являють собою матриці попарних порівнянь, у яких представлено перелік виділених автором форм/факторів неформальної освіти. Їх мета – збір даних про чинники й умови використання неформальної освіти для ефективного формування майбутніх фахівців соціальної сфери. Методика використання методу попарних порівнянь передбачає заповнення експертами таблиці (матриці парних порівнянь за В. Циганком [5]), що у стовпчиках і рядках містить однакові характеристики об'єкту дослідження. Попарно порівнюючи задані в анкеті характеристики, що визначають зміст та фактори ефективності неформальної освіти фахівців соціальної сфери, експерти виставляють у відповідну комірку таблиці цифри "1" (якщо фактор, зазначений у рядку є більш вагомим, аніж фактор, зазначений у стовпчику) або "0" (якщо навпаки – фактор, зазначений у рядку є менш вагомим у порівнянні з фактором, зазначеним у стовпчику) [6].

Пріоритетом застосування визначеного методу фахівці вважають вищий рівень достовірності одержаних результатів порівняно з застосуванням бальних еталонів або рейтингових шкал [2: 23; 1]. Зокрема, дослідник В. Циганок на основі проведеної експериментальної роботи, стверджує, що застосування методу попарних порівнянь дозволяє одержати достатній коефіцієнт узгодженості результатів експертного оцінювання, що дозволяє уникнути суб'єктивізму в оцінках із відносною похибкою 2,6 % – 4,7 % (тобто, зі статистичною достовірністю 95 %) [5].

Для попарного порівняння форм організації неформальної освіти майбутніх фахівців соціальної сфери нами було виділено такі компоненти: участь у тренінгах, майстер-класах, семінарах; читання літератури за фахом; участь у об'єднаннях за інтересами; відвідування музеїв, бібліотек, галерей, тощо; відвідування довготривалих курсів, шкіл; досвід практичної діяльності у якості волонтера; ведення просвітницької роботи серед населення; спілкування з фахівцями; ініціювання та втілення соціальних проєктів; участь у культурно-мистецьких акціях; організація / участь у громадських рухах; обмін досвідом; фахові змагання та конкурси; тематичні табори; відкриті університети; форум-театри, інтерактивні театри, плей-бек театри.

Обчислення вагових коефіцієнтів δ_k^i для i -го критерію за оцінками k -го експерта здійснюється за формулами Уея: $S_{ik} = \sum_{j=1}^m a_{ij}^{(k)}$; $S = \sum_{i=1}^m S_{ik}$; $\delta_k^i = \frac{S_{ik}}{S}$, де m – кількість критеріїв оцінювання, k – відповідає порядковому номеру експерта, i та j – порядкові номери критеріїв, що порівнюються попарно [4: 28].

Блок V – "Функціональна модель випускників спеціальності "Соціальна педагогіка"" спрямований на перевірку узгодженості думок експертів щодо функціонального навантаження фахівців соціально-педагогічної діяльності, а також ролі формальної й неформальної освіти у формуванні компетенцій випускників щодо виконання визначених функцій.

Результати оцінювання експертами цього блоку дозволять, по-перше, спроектувати актуальну функціональну модель майбутніх соціальних педагогів; по-друге, обрахувати коефіцієнт конкордації (узгодженості поглядів експертів) на проблему організації неформальної освіти майбутніх фахівців соціальної сфери.

Метод оцінювання – ранжування експертами функцій соціально-педагогічної діяльності, методика обробки оцінок – обчислення коефіцієнту конкордації відповідно до одержаних квадратів відхилень рангів (див. табл. 2.).

Таблиця 2.

Розрахунок квадратів відхилень рангів функціональних обов'язків майбутніх соціальних педагогів*

Експерти	1	2	...	n	S	d	d ²
Функції соціально-педагогічної діяльності							
Адвокативна							
Анімаційна							
Діагностична							
Консультаційна							
Патронажна							
Терапевтична							
Управлінська							

*Примітка: S – сумарний ранг професійної ролі; d_j – відхилення суми рангів для j-ї професійної ролі від середньої суми рангів $\Delta = \frac{1}{2}n(m+1)$, n – кількість експертів, m – кількість функцій; d_j² – квадрати відхилень.

Сума квадратів відхилень підраховується за формулою $S = \sum_{j=1}^m d_j^2$; коефіцієнт конкордації становить $W = \frac{12S}{mn^2(n^2-1)}$ [3: 19].

Головні висновки. Таким чином, нами охарактеризовано процедуру й методи експертного оцінювання ролі неформальної освіти у фаховій підготовці майбутніх соціальних педагогів. Системність запропонованих методів, на нашу думку, виступає як методичний базис пілотажного дослідження, спрямованого на вирішення експериментальних завдань вивчення складного багатofакторного процесу неформальної освіти.

Перспективи використання результатів дослідження полягають у апробації представленої методики експертного оцінювання, визначенні ролі неформальної освіти у професійному зростанні майбутніх фахівців соціальної сфери та проектуванні подальшої експериментальної роботи з урахуванням одержаних кількісних і якісних результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- Орлов А. И. Теория принятия решений : [учеб. пособ.] / А. И. Орлов. – М. : Изд-во "Март", 2004. – 656 с.
- Методология экспертного оценивания : [конспект лекций] / [уклад. : В. П. Новосад, Р. Г. Селиверстов]. – К. : НАДУ, 2008. – 48 с.
- Боднар О. С. Процедури та алгоритми експертного оцінювання [Електронний ресурс] / О. С. Боднар. – Режим доступу : narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/3/statti/2bodnar/bodnar.htm.
- Кількісні методи експертного оцінювання : [наук.-метод. розробка] / [уклад. : В. П. Новосад, Р. Г. Селиверстов, І. І. Артим]. – К. : НАДУ, 2009. – 36 с.
- Циганок В. В. Методи отримання та обробки кардинальних експертних оцінок : автореф. дис. ... канд. техн. наук : спец. 01.05.03 – Математичне та програмне забезпечення обчислювальних машин і систем / В. В. Циганок. – К. , 2003. – 19 с.
- Таха Х. А. Введение в исследование операций : Пер. с англ. / Х. А. Таха. – М. : Издательский дом "Вильямс", 2001. – 794 с. – (6-е издание).

REFERENTSES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

- Orlov A. I. Teoriia prinjatia reshenij [Decision-Making Theory] : [utcheb. posob.] / A. I. Orlov. – M. : Izd-vo "Mart", 2004. – 656 s.
- Metodologia ekspertnogo otsiniuvannja [Experts' Evaluation Methodology] : [konspekt leksij] / [uklad. : V. P. Novosad, R. G. Selivestrov]. – K. : NADU, 2008. – 48 s.
- Bodnar O. S. Protседury ta algorytmy ekspertnogo otsiniuvannja [Procedure and Algorithm of Experts' Evaluation] [Elektronnij resurs] / O. S. Bodnar. – Rezhy m dostupu : narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/3/statti/2bodnar/bodnar.htm.

4. Kil'kisini metody ekspertnogo otsinjuvannja [Quantative Methods of Experts' Evaluation] : [nauk.-metod. rozrobka] / [uklad. : V. P. Novosad, R. G. Selivestrov, I. I. Artym]. – K. : NADU, 2009. – 36 s.
5. Tsyganok V. V. Metody otrymannja ta obrobky kardynal'nykh ekspertnykh otsinok [The Methods of Reception and Adaptation of Principal Expert Analysis] : avtoreferat dys. ... kand. teh. nauk : spets. : 01.05.03 – Matematychni ta programne zabezpechennja obtchysljuval'nykh mashyn i system / V. V. Tsyganok. – K. , 2003. – 19 s.
6. Taha H. A. Vvedenie v issledovanie operatsij [Introduction to Operational Research] : Per. s angl. / H. A. Taha. – M. ; Izdatel'skij dom "Wiljams", 2001.– 794 s. – (6-e izdanie).

Павлик Н. П. Содержание и программа экспертной оценки роли неформального образования в профессиональной подготовке будущих социальных педагогов.

В статье определена методика проведения экспертной оценки роли и факторов неформального образования в профессиональной подготовке будущих социальных педагогов; охарактеризованы теоретические предпосылки применения метода экспертного оценивания; описаны его функции и технологизированные компоненты структуры. Раскрыты содержание и методы формирования выборочной совокупности экспертов; приведены результаты проектирования анкеты экспертного оценивания роли неформального образования в профессиональном становлении будущих специалистов социальной сферы.

Ключевые слова: *экспертное оценивание, неформальное образование, профессиональная подготовка, будущие социальные педагоги.*

Pavlyk N. P. The Content and Experts' Evaluation Program Role of Informal Education in Prospective Social Teachers' Training.

System effectiveness of formal and informal prospective social teachers' career education depends on the appreciable quantity of external and internal factors of modern education environment. Their definition and further consideration will allow optimizing resource exploitation in the process of social sphere experts' occupational training and modelling the effective forms and methods of the process. Experts' evaluation of the informal education role in the social teachers' occupational training will allow achieving the empirical results accuracy due to its scientific and mathematical basis foundation. The materials and methods of the research depend on the specialists' expertise integration needs in the sphere of social teachers' and patricians' occupational training of the informal education; statistical bringing the relevance of the informal education role in the university educational environment; factors evaluation and influence conditions on the prospective social teachers' occupational training effectiveness .The article deals with the procedure and methods of informal education during the prospective social teachers' vocational training. The material of the research presents the experts' evaluation procedure which deals with the role and factors of the informal education within the professional development. The content and methods formation of experts' sample are defined. The novelty of the findings of investigation lies in the development and approbation of the experts' evaluation methodical tools in prospective social teachers' training.

Key words: *experts' evaluation, informal education, vocational training, prospective social teachers.*